

1835 Yılında Karaferye Kazasının Nüfus ve Demografik Yapısı

Burcu MALKADI ÇİÇEK*

Özet

Osmanlı döneminde Selânik Vilâyetine bağlı olan ve etnik, dini ve kültürel çeşitliliği bakımından Rumeli'nin en renkli kazalarından biri olan Karaferye, Balkan Savaşlarına kadar Türk egemenliğinde kalmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılmış ve yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu teşkil edilmiştir. Bu ordunun nefer ihtiyacının karşılanması için Anadolu ve Rumeli'de 1830-1831 yılları arasında sadece erkekleri kapsayan nüfus sayımları yapılmıştır. Reyanın kalabalık olduğu yerlerde nüfus, etnik bakımdan bölümlere ayrılarak kayda geçirilmiştir. Karaferye kazasının erkek nüfusu yerli-yabancı Müslim- Gayrimüslim, Kıptî ve Ulah nüfus olarak ayrı ayrı kaydedilmiştir. Buna göre Karaferye'nin erkek nüfusu 12.732 olarak tespit edilmiştir.

Biz bu çalışmamızda hem ilk sayımdan sonra şehirdeki nüfus hareketliliğini görebilmek hem de nüfusun etnik-dinsel bileşenlerine ilişkin daha ayrıntılı veriler içermesi bakımından 1835 yılına ait 4934, 4935, 4936 ve 4937 numaralı defterinden hareketle Karaferye kazasının nüfus ve demografik yapısını ortaya koymaya çalışacağız. Bu defterlerde Karaferye'de yaşayan Türk ve Rum nüfus herhangi etnik bir vurgu yapılmaksızın Müslim ve Gayrimüslim nüfus şeklinde kaydedilirken Yahudi, Arnavut, Bulgar, Ulah ve Kıptî nüfus ayrı ayrı belirtilmiştir. 1835 yılında şehirde 29 mahalle ve 115 köyde 10.984 erkek nüfus kaydedilmiştir. Bu rakamlara yabancı reaya dâhil değildir. Karaferye kazasında nüfusun %67,70'i kırsalda yaşamaktadır. Veriler Karaferye kazasında şehirlî nüfus oranının diğer Osmanlı şehirlerinden oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Karaferye, Demografi, Nüfus Defteri, Veroia.

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi. ORCID: 0009-0006-7461-3426, E-posta: burcumalkadicicek@gmail.com. Bu makale yazarın Prof.Dr. Aşkın Koyuncu danışmanlığında hazırladığı Nüfus Defterlerine Göre On Dokuzuncu Yüzyılda Karaferye Kazası'nın Nüfus ve Demografik Yapısı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Population and Demographic Structure of the Karaferye District in 1835

Abstract

Karaferye, which was connected to the province of Thessaloniki in the Ottoman period and was one of the most colorful accidents of Rumeli in terms of its ethnic, religious and cultural diversity, remained under Turkish rule until the Balkan Wars. In 1826, the Janissary quarry was abolished and the Asâkir-I Mansûre-i Muhammediye army was formed in its place. In order to meet the needs of this army, censuses involving only men were carried out in Anatolia and Rumelia between 1830-1831. The male population of Karaferye was determined as 12.732.

In this study, we will try to reveal the population and demographic structure of the Karaferye district from the 4934, 4935, 4936 and 4937 register of 1835 in terms of seeing the population mobility in the city after the first census and including more detailed data on the ethnic-religious components of the population. In these books, the Turkish and Greek population living in Karaferye is recorded as Muslim-non-Muslim population without any ethnic emphasis, while the Jewish, Albanian, Bulgarian, Vlach and Coptic population are indicated separately. In 1835, 10,984 male populations were registered in 29 neighborhoods and 115 villages in the city.

Keywords: Population, Veria, Census, Population Register, Demographics.

Giriş

Vermio Dağı'nın eteğine kurulan Karaferye kazası Manastır Vilayeti, Vodine, Katrin ve Yenice kazalarıyla komşu olup günümüzde Yunanistan sınırları içerisinde Veria ismi ile yer alır.¹ Kazanın ismiyle ilgili farklı görüşler mevcuttur. Evliya Çelebi'ye göre kazayı Kara Ferye isimli bir gazi fethettiği için şehrin ismi Karaferye olmuştur. Eleni Gara ve Machiel Kiel ise şehrin çevresinde sık ve kara ormanlar olmasından dolayı buranın kara sıfatını aldığını belirtirler.²

Bölge Türklerin hakimiyetine girmeden önce Kelt, Roma, Arap, Bulgar akınlarına ve işgaline maruz kalmıştır. 1246 yılından sonra ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiştir.³ Karaferye'de Osmanlı hakimiyetinden önce de şehre yerleştirilmiş önemli Türkler mevcuttur. Zira II. İzzeddin Keykâvus, kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan ile düştüğü anlaşmazlık sonucu yaptıkları savaşın ardından 1259 yılında maiyetiyle birlikte Doğu Roma İmparatoru VIII. Mihail Paleologos'a sığınmıştır.⁴

Maiyetiyle birlikte Doğu Roma'ya sığınan II. İzzeddin Keykâvus şehir hayatından uzak bir şekilde yaşamak istemiştir. Bunun üzerine dayısı olan İmparator VIII. Mihail Paleologos, kendisini Dobruca'ya yerleştirmiştir. Daha sonra Keykâvus'a Sarı Saltuk ve yanındaki kişiler de katılmıştır. Bu iskanın bir diğer amacının da Bulgarlar ve Altın Ordu Devleti'ne karşı tampon bir bölge olan Dobruca'nın güçlendirilmesi olduğu söylenebilir.⁵

II. İzzeddin Keykâvus'un İstanbul'da olduğu bir gün düzenlenen ziyafette yakınları kendisine imparatoru devirip başa geçmesi gerektiğini telkin etmiş ancak bu bilgi VIII Mihail Paleologos tarafından öğrenilmiştir.⁶ Aynı zamanda Paleologos, İlhanlılardan da çekinmiştir.⁷ Tüm bu olayların üzerine Keykâvus ve ailesinin çok büyük çoğunluğu hapsedilmiş, Ali Bahadır öldürülmüş, imrahor Uğurlu'nun ise gözlerine mil çekilmiştir. Keykâvus'un maiyetindekilerin bir kısmı Hristiyanlığı kabul ederek serbest bırakılmış, geri kalanlar ise öldürülmüştür. İmparator kız kardeşini ve Keykâvus'un iki oğlunu Veroia'ya göndermiş ve Gıyaseddin Mesud ile Rükneddin Geyümers'e subaşılık (σοῦμπασηδέας) vermiştir. Bölgede kalan Keykâvus'un ailesinden kişiler Aristokratlarla evlilik yoluyla kurdukları bağlar sayesinde güçlenmişlerdir.⁸

II. Keykâvus, Altın Orda Devleti'ne bağlı Tatarlar tarafından 1263/1264 yılında kurtarılarak Kırım'a görülmüş ve 1279 yılında ölünceye dek burada yaşamıştır. Keykâvus'un ölümünden sonra Sarı Saltuk ve maiyetindekiler Dobruca'ya geri dönmüşlerdir. Sarı Saltuk'un ölümü üzerine Dobruca ve Karaferye'de bulunan Müslümanların bir kısmı Anadolu'ya geçmişler, kalanlar ise Hristiyanlaşarak Gagauz toplumunu oluşturmuşlardır.⁹

Kazanın Türkler tarafından tam olarak ne zaman alındığı konusunda bir görüş birliği yoktur. Aşıkpaşazade ile Kâtip Çelebi 1373-1374 yıllarında Lala Şahin Paşa

- 1 Vehbi Günay, "Karaferye Kazası Kadı Sicilleri", *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı: 2, Aralık 2016, s. 3.
- 2 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman) 8. Kitap, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart, 2011, s: 178; Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 24, İstanbul 2011, s. 392.
- 3 Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", s. 392.
- 4 Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", (Çev. Şahin Kılıç), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt. 21, Sayı: 21, Ankara 2007, s. 245.
- 5 Alper Başer, "Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler", *I. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Topulukları Bilgi Şöleni Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları, Bursa 2018, s.10.
- 6 Faruk Sümer, "Gagauzların Aslı", *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı. 252, 1991, s. 3-5-9-12.
- 7 Faruk Sümer, "Keykâvus II", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 25, Ankara 2022, s. 356.
- 8 Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", s. 247-248.
- 9 Alper Başer, "Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler", s. 10-15.

tarafından, İsmail Hakkı Uzunçarşılı 1372 yılında, Eleni Gara 1387 yılında, Kemal Karpat ise 1392 yılında fethedildiğinden bahsetmektedirler.¹⁰

Karaferye Osmanlılar tarafından fethedildiği zaman bölgenin idari amiri Keykavus'un torunu Lyzakos'tu. Lyzakos, Yıldırım Beyazıt'ın (1389-1402) yanında savaşlara katılmış ve çeşitli vergilerden de muaf tutulmuştur. Bu ayrıcalıklardan ötürü Lyzakos ve ailesinden gelenler uzun bir süre bölgenin yerli Rumları tarafından *Soultanos* olarak adlandırılmışlardır.¹¹ Yazıcızâde Ali, II. İzzeddin Keykâvus'un Hristiyanlaşmış olan torunlarının da II. Murad (1421-1444/1446-1451) döneminde Karaferye'de yaşadığını belirtmektedir.

Yazıcızâde, Mikhos Sultan ve Demetres Sultan'ın vergi muafiyetlerinin yenilenmesi için II. Murad'a ricada bulduklarından bahseder. Diğer taraftan, Machiel Kiel ve Eleni Gara, Yıldırım Bayezid'in 1392'de artık Hristiyanlaşmış olan bu Türklerin bir kısmını Zihne/ Zelihovo'ya yerleştirildiğini ve bunların çocuklarının günümüzde de burada yaşadıklarını ve Türkçe konuştuklarını ifade etmişlerdir.¹²

19. Yüzyıldan Önce Karaferye Nüfusu Hakkında Genel Bilgiler

Karaferye nüfusu hakkındaki en eski kayıtlar 1528 yılına aittir. Karaferye kazasında 234 Müslüman, 669 Hristiyan *hane* yaşamaktadır. Osmanlı klasik dönemi (1299-1808) tahrirlerinde tüm bireyler kayıt altına alınmadığından bir hanenin kaç kişiden meydana geldiği nihai olarak belli değildir. Ancak Ömer Lütfi Barkan yaptığı çeşitli hesaplamalardan hareketle mali bir ünite olarak *haneyi* 5 kişi olarak tespit etmiş ve bu kabul geniş çevrelerce de kabul görmüştür.¹³ Dolayısıyla Barkan'ın hesabından hareketle bu dönemde Karaferye'de toplam 4.200-4.500 civarında bir nüfus bulunmaktaydı.¹⁴ 1543 yılında 4.600 kişinin yaşadığı kazada 295 Müslüman, 677 Hristiyan ve nevhur olarak 11 Yahudi hane vardır. 1568'de Müslüman hane sayısı 425'e ulaşmış, Hristiyan hane sayısı ise 459'a inmiştir. Yahudiler ise 6 hane olarak kaydedilmiştir.¹⁵ Bu doğrultuda 1568 yılında Müslim- Gayrimüslim hane sayısı x5 olarak, Yahudi hane sayısını da x6 olarak hesapladığımızda kazanın nüfusu 2.125'i Müslüman, 2.295'i Hristiyan ve 36'sı da Yahudi olmak üzere yaklaşık 4.456'dır.

Osmanlı Devleti 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki Yörük ve Türkmen gruplarını Balkanlarda iskân etmiş ve teşkilatlandırmış ve belirli dönemlerde Yörükler için nüfus sayımları yaptırmıştır. Yörük Teşkilatı bozulup eski vasfını yitirince bu oluşum 17. yüzyılda Evlâd-ı Fâtihân olarak sağ, sol ve orta kol olmak üzere üç kol olmak üzere yeniden düzenlenmiştir.¹⁶ Evlâd-ı Fâtihân grupları görevleri karşılığında avâriz, nüzul gibi çeşitli vergilerden muaf tutulmuşlardır.¹⁷

1691 yılında yeniden teşkilâtlandırılan ve Evlâd-ı Fâtihân olarak isimlendirilen bu Yörük gruplarının yaşadığı yerlerden birisi de Karaferye'dir. 1691'de yapılan tahrirde

10 Kemal Karpat, "Gagauzlar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 13, İstanbul 1996, s. 289; Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", s. 392; Eleni Gara, Η Πόλη Και Η Περιοχή Της Βέροιας Στους Οθωμανικούς Χρόνους, Στο Ημαθίας Μελετήματα, Βέροια; Οι Φύλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας 2007, s. 53; Evliya Çelebi, Seyahatname, s. 178; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukkaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s. 171.

11 Kemal Karpat, "Gagauzlar", s. 289.

12 Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", s. 392; Elizabeth Zachariadou, "II. İzzeddin Keykavus'un Veroia'daki Hristiyan Torunları", s.246-247.

13 Nejat Göyünç, "Hane", *DİA İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 15, İstanbul 1997, s. 552.

14 Tahrirlerde nüfusun büyük bir bölümü kaydedilmediği için tahmini olarak nüfus hesaplaması için x5 formülü uygulanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler", *Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik*, (ed. Halil İnalçık-Şevket Pamuk), DİE Yayınları, Ankara 2020, s. 17-32.

15 Machiel Kiel- Eleni Gara, "Karaferye", s. 393.

16 Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar'da (Kılıkış) Evlâd-ı Fâtihân Nüfusu", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Sayı. 31, Güz, 2021, s. 117.

17 M. Tayyip Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İşaret Yayınları, İstanbul 2008, s. 255.

Karaferye’de 48 nefer bulunmaktadır.¹⁸ 1809 yılında Evlâd-ı Fâtihân teşkilatı için yapılan sayımda ise Karaferye’de 21 nefer kaydedilmiştir.¹⁹

Felix de Beoujour, 18. yüzyılın sonlarında Karaferye’nin nüfusunun 8.000 olduğunu belirtmiştir.²⁰ 1806 yılında bölgeden geçen William Martin Leake ise kazada 1.200’ü Rum olmak üzere 2.000 ailenin yaşadığını ifade etmiştir. Leake, ayrıca, Türkiye için oldukça iyi inşa edilmiş yüksek evleri, pınar ve derelerden gelen sularla şırl şırl akan sokakları, havadar yapısı, bahçeleri, evlerin arasına serpiştirilmiş çok sayıda güzel çınar ağaçları, dağlık çevresi ve doğuya doğru büyük düzlüğe hâkim bir manzarası ile Karaferye’nin Rumeli’nin en keyifli kasabalarından biri olduğunu aktarmıştır.²¹

1820’lerdeki Yunan ayaklanması sırasında Mora’dan yapılan göçlerle Karaferye’nin Müslüman nüfusunda ciddi bir artış yaşanmıştır.²² Nitekim Mora’dan sürülen Lalotların (Müslüman Rum) bir kısmı Karaferye’de iskân edilmiştir ve 1832 yılına ait nüfus defterinde kayıtları tutulmuştur.²³

1.Osmanlı Devleti’nde Nüfus Sayımları

Osmanlı Devleti’nde Anadolu ve Rumeli’nin büyük bölümünde yapılan 1830-1831 yılı genel nüfus sayımından önce de nüfus sayımları yapılmıştır. Bu çerçevede Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra yapılan ilk tahrir 1826 yılında ve başkent İstanbul’da gerçekleştirilmek istenmiş ancak bu sayımdan istenen verim alınamamıştır.²⁴ Sonrasında ise yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye’ye asker temini için 1827-1828 yıllarında klasik dönemden beri askeri sınıfa mensup olan Evlâd-ı Fâtihân gruplarının nüfusu sayılmıştır.²⁵ Bâb-ı Defteri/ Ceride Odası defterlerinden tarihsiz bir defterde Karaferye’de bulunan Evlâd-ı Fâtihân nüfusu hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre Libanova köyü ve ona bağlı çiftliklerde 17’si Müslim, 14’ü Gayrimüslim olmak üzere 31 neferat bulunmaktadır. Sirozî Yusuf Paşa Çiftliği’nde ise 15 Gayrimüslim Evlâd-ı Fâtihân neferatı kaydedilmiştir. Bu bağlamda Karaferye’de toplam 46 Evlâd-ı Fâtihân neferatı bulunmaktadır.²⁶ 1829 yılında ise İstanbul’da yeni ve başarıyla tamamlanan nüfus sayımı yapılmıştır.²⁷

Bu bölgesel girişimlerden sonra ise Anadolu, Rumeli ve Adalarda yapılan ilk genel nüfus sayımları icra edilmiştir.²⁸ Bu sayımların amacı askere alınabilecek Müslümanların tespiti ile cizye mükellefi olan gayrimüslimlerin tespitidir.²⁹ 1826’da yürürlüğe giren Mansûre Kanunnamesi uyarınca sayımlar esnasında Müslüman nüfus sabi-çocuk, tüvana-güçlü ve amelmande-yaşlı olarak üçe ayrılmıştır.³⁰ Bunlar içerisinde

18 M. Tayyib Gökbilgin, *Rumeli’de Yürükler*, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân, s.265.

19 Mustafa Özekmekçi, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar’da (Kılıkış) Evlâd-ı Fâtihân Nüfusu”, s.123.

20 Machiel Kiel- Eleni Gara, “Karaferye”, s. 393.

21 William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, Cilt. 3, London 1835, s. 291.

22 Machiel Kiel- Eleni Gara, “Karaferye”, s. 393.

23 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Nüfus Defterleri (NFS. d), Dosya Nu. 4933, s. 9.

24 Sedat Bingöl, “İstanbul’da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme”, *Tarih Araştırma Dergisi*, C. 23, Sayı. 36, 2004, s. 45-46.

25 Mustafa Mesut Özekmekçi, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar’da (Kılıkış) Evlâd-ı Fâtihân Nüfusu”, s. 126.

26 BOA, Bâb-ı Defteri (D. CRD. d), *Defter No. 40736*, s. 23.

27 Ahmed Lütüfî Efendi, *Vak’ânüvis Ahmed Lütüfî Tarihi*, (Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel, Tamer Erdoğan), Cilt 2-3, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.361.

28 Aşkın Koyuncu, “Tuna Vilâyeti’nde Nüfus ve Demografi (1864-1877)”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4, Spring 2014, s. 679.

29 Sayımla ilgili genel bir literatür için bkz.; Mahir Aydın, “Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri”, *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1990, “Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları Hakkında”, *Türk Yurdu*, Cilt: 19-20, Sayı:148- 149, 1999-2000. Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1995 Stanford Shaw, “The Ottoman Census System And Population 1831-1914”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 9, 1978, pp.325-338.

30 Mustafa Mesut Özekmekçi, “1830’ların Nüfus Defterlerinden Hareketle Osmanlı’da Askere Alınacakların Tespiti”, *Belgi Dergisi*, Sayı:22, 2021, s.747-770.

de askere uygun *matluba muvafik* tüvanalar mim (م) rumuzuyla işaretlenmiştir.³¹ Gayrimüslimler ise ödedikleri cizyeye göre üç sınıfa (âlâ, evsât, ednâ) taksim edilmiştir.

Bu dönemde sayım sonuçlarının tutulduğu nüfus defterlerinin korunması, incelenmesi ve temize çekilmesi için yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve 1831 yılında sadece nüfusla ilgili çalışacak müstakil bir nezaretin kurulmasına karar verilmiştir. Başlangıçta “*Defatir Nezareti*” olarak anılan bu birimin ismi II. Mahmud tarafından “*Ceride Nezareti*” olarak değiştirilmiştir. Nezaretin başına 7.500 kuruş maaşla Bâb-ı Defteri Mektubçusu olan Said Efendi getirilmiştir.³² Ceride Nezareti’nin kurulmasıyla burada çalışacak memurlar tespit edilmiş akabinde taşradan gönderilen defterler nezarete temize çekilmiş ve bunların özetleri çıkartılmıştır.³³

1830-1831 nüfus sayımının ardından 1844 yılında orduda yapılacak yeni bir düzenleme ile yeniden sayım yapılması gündeme gelmiş ve Serasker Rıza Paşa önderliğinde sayım yapılmış ancak sonuçları devletçe paylaşılmamıştır. 1851-1852, 1856-1859 yıllarında bölgesel sayımlar yapılmıştır. 1861-1862’de Edirne’de bir nüfus sayımı yapılması düşünülmüştür.³⁴

1866-1873 yılları arasında Mithat Paşa, Tuna Vilayetinde bir sayım yaptırmış ve içerisinde kişilerin mesleklerinden mal varlıklarına, medenî durumlarına kadar bilgilerin bulunmasından dolayı en kapsamlı sayımlardan biri olmuştur.³⁵

2. İlk Genel Sayımda Kısaca Karaferye Nüfusu

1830-1831’de Divan-ı Hümayun Mühimme-i nüvisanından Naili Efendi’nin yaptığı sayımda Karaferye kazasında 1.680 Müslüman mevcuttur. Bunların toplam 754 tanesi askere uygundur. Geri kalanlar ise çocuk ve yaşlılardır. 11.052 kişilik Gayrimüslim nüfus içerisindeyse 6.491 kişi cizye mükellefidir. İlk sayımda kazanın toplam nüfusu 12.732 kişidir.³⁶ Karal’ın da vurguladığı gibi kazanın yerli nüfusu ile şehre çalışman için gelen yabancı nüfus için ayrı defterler tutulmuştur. 1830-1831 yılını içeren 5105 numaralı nüfus defterine göre Gayrimüslim nüfus içerisinde yer alan Yahudilerin sayısı ise 72’dir. Kıptiyan erkek nüfus kaza merkezinde 178, çiftlik ve köylerde 376 olmak üzere toplam 554 kişiden ibarettir.³⁷

3. 1835 Yılına Ait Nüfus Defterlerinin Genel Özellikleri

Çalışmamızın ana konusu olan Karaferye’ye ait Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri (BOA) içerisinde Hicrî 1250/ Miladi 1835 yılına ait 4 adet nüfus defteri bulunmaktadır.

Tablo 1: 1835 Yılındaki Nüfus Defterleri

Defter Numarası	Sayfa/ Varak	Ciltli/Ciltsiz	Ebrulu/Ebrusuz	Boyut
4934	32 varak	Ciltli	Ebrusuz	19,5x54
4935	238 varak	Ciltli	Ebrusuz	21x54,5
4936	24 sayfa	Ciltli	Ebrulu	19x52
4937	13 varak	Ciltli	Ebrulu	19.5x54

31 Mustafa Mesut Özekmekçi, “Bazı Osmanlı Nüfus Defterlerinde Mim (م) ve Çeşitli Harfler ile Özel İşaretlerin Kullanımına Dair”, *History Studies*, Cilt:12, Sayı:6, 2020, s. 3057-2072.

32 Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, s. 65-66.

33 Mustafa Mesut Özekmekçi, “Ceride Odası 1830-1850”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt:6, Sayı:3, s.1012-1014.

34 Aşkın Koyuncu, “1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu”, *Avrasya Etüdüleri*, Cilt. 44, Sayı. 2, 2013, s.181.

35 Aşkın Koyuncu, “Tuna Vilâyeti’nde Nüfus ve Demografi (1864-1877)”, s. 689.

36 Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1995, s. 58-59.

37 BOA, *NFS. d. No. 5105*, s. 31-37.

1830-1831 sayımında Osmanlı Devleti geleneksel anlayışa uygun olarak nüfusu Müslim- Gayrimüslim şeklinde sınıflandırmıştır. Hristiyan tebaa reaya adı altında kaydedilirken Yahudiler ve Kıptiler ayrıca gösterilmiştir. Bununla birlikte reayanın kalabalık olduğu şehirlerde, mesela Filibe, Selanik, Edirne, Batı Anadolu, İzmir, Aydın vs. yerlerde Bulgar, Rum, Ermeni vb. şeklinde ayırım yapılmıştır.³⁸ Aynı durum Karaferye için de geçerlidir. Nitekim 1830-31 sayımlarında olduğu gibi 1835 yılına ait Karaferye nüfus defterlerinde de din temelli millet anlayışı dışında etnik kökene dayalı olarak da bir ayırım yapılmıştır. Bu çerçevede 4934 numaralı defter kazadaki Müslüman nüfusu, 4935 numaralı defter Gayrimüslim nüfusu, 4936 numaralı defter Arnavut, Bulgar, Ulahlar ile kazadaki sekbanları, 4937 numaralı defter ise Kıptileri içermektedir.

Kişiler kaydedilirken belli bir sıralama yapılmıştır. Müslümanların yaşadığı mahallelerde imamla, Gayrimüslim mahallelerinde de haham ve papaz gibi kendi cemaat liderleriyle sayıma başlanmıştır. Hane reisinin başa yazıldığı kayıtlarda her satırda beş kişi kaydedilmiştir.

Defterlerde hane numaraları yoktur. Bunun yerine sadece kişiler 1, 2, 3 şeklinde numaralandırılmıştır. Bundan dolayı kaza genelinde kaç hanenin bulunduğunu net bir şekilde tespit etmek mümkün değildir. Kişilerden bahsederken oğlu anlamında “*Talib bin Nasuh*”, “*Osman veledi Halil*”, “*Kanaki veledi Yorgi*” şeklinde “*İbn, bin ve veledi*” ifadeleri kullanılmıştır.

Sayımin bittiği yerlerde genel bir toplam verilmeden yeni bir mahalle, köy veya çiftliğin sayımına geçilmiştir. Mahallelerde görev yapan muhtar-ı evvel, muhtar-ı saniler ile çiftliklerden sorumlu kâhya-ı evvel ve kâhya-ı saniler kırmızı renkli mürekkep ile ayrıca belirtilmiştir. İncelemiş olduğumuz nüfus defterleri sonrasında yoklama defteri olarak da kullanılmıştır. Zira kazada olan doğum, ölüm ve göç hadiselerinin kaydedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim vefat eden kişilerin isimleri kırmızı ile çizilerek “*fevt*”, “*müteveffa*” veya “*mürd*” notu ve ayrıca ölüm tarihleri belirtilmiştir. Örneğin Aya Dimitri Mahallesinde yaşayan 35 yaşındaki Tanaş veledi Yorgaki'nin vefatı üzerine isminin üstü kırmızı ile çizilip mürd notu düşülmüş ve ölüm tarihi olarak 15 Muharrem 1253 (21 Nisan 1837) tarihi yazılmıştır.³⁹

Nüfus defterleri aracılığıyla sadece doğum ve ölüm oranları değil aynı zamanda kişilerin göç ettikleri yerler, nereden geldikleri, fizikî özellikleri, varsa engel durumları, meslekleri, askerlik ve vergi yükümlülükleri, lakapları gibi pek çok konuda bilgiye ulaşmak mümkündür. Göç eden veya başka mahalleye taşınan kişilerin isimleri vefat edenlerinki gibi çizilerek “*nakl*” veya “*reft*” notu düşülmüş ve hangi tarihte nereye gittikleri isimlerinin yanına yazılmıştır. Mesela Çarşubaşı Mahallesi'nde yaşayan Sekban Ömer bin Abdullah 11 Cemaziyelevvel 1251 (4 Eylül 1835) tarihinde kardeşi Abdi ile birlikte Eyne Pınarı Mahallesine taşınmışlar ve ikisinin de ismi kırmızı ile çizilerek “*nakl*” oldukları belirtilmiştir.⁴⁰ Engelli olan kişiler içinse “*yekçeşm, âmâ, mecnun, kör, topal, şehla, kambur, iki gözünden kör, çolak*” gibi engellerine dair notlar düşülmüştür.

38 Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, s. 19.

39 BOA, NFS. d, No. 4935, s. 6.

40 BOA, NFS. d, No. 4934, s.6.

4. Kazanın Nüfusu

1835 yılında Karaferye’de gerçekleşen sayımlarda 144 yerleşim birimi kaydedilmiştir. Yeni doğan bebekten 125 yaşına kadar olan erkek nüfusun kayıtları tutulmuştur. Gayrimüslimlerin sayımına Yahudi mahallesi ile başlanmış, ardından varoş olarak belirtilip Rumların mahallelerinin sayımına geçilmiştir. Kaza merkezinde 1.523’ü Müslim, 1.904’ü Ortodoks Rum, 84’ü Yahudi ve 157’si Kıpti olmak üzere 3.668 kişi mevcuttur. Tüm mahalleler, çiftlikler, köyler ve manastırlar dahil toplam nüfus ise 10.894’tür. Bu sayıya kadınları dahil ettiğimizde kazanın nüfusu 21.788’e ulaşmaktadır.

Müslüman ve Hristiyan Kıptiler de bölgenin diğer unsurlarından ayrı olarak kaydedilmiştir. Buna göre Karaferye’de kaza merkezinde 157, köylerde ve çiftliklerde 160 olmak üzere 317 Müslüman Kıpti, 142 de Gayrimüslim Kıpti bulunmaktadır. Dikkat çeken bir nokta ise Kıptilerin kaydedildiği çiftliklerin büyük bir kısmı “*karye*” olarak yazılmış olmasıdır. Ancak diğer defterleri incelediğimizde bu karyelerin hepsi çiftlik olarak geçmektedir. Örneğin Gayrimüslim halkın kaydedildiği 4935 numaralı defterde Pojarit, çiftlik olarak geçerken 4937 numaralı Kıptileri içeren defterde burası köy olarak kaydedilmiştir.⁴¹ Anastasopoulos ve Gara Pojarit başta olmak üzere pek çok yer çiftlik olarak belirtmişlerdir.⁴² Bulgarlar, Arnavutlar ve Ulahların kaydedildiği 4936 numaralı defterde bölgedeki subaşı ve sekbanlar da kaydedilmiştir ve sayıları 112’dir.⁴³ Kazada 151 Bulgar, 126 Ulah ve 57 Müslüman Arnavut yaşamaktadır. Etnik unsurların dağılımı ise kaza merkezinde %57,55 ile Gayrimüslim, %41,52 ile Müslim nüfustan oluşmaktadır.

Tablo 2: 1835 Nüfus Defterlerine Göre Karaferye Nüfusu⁴⁴

Nüfusun Etnik/ Dinsel Bileşeni	Nüfus Sayısı	Nüfusun %’lik Oranları
Müslüman	1.538	%14,26
Gayrimüslim	8.367	%77,60
Yahudiler	84	%0,77
Kıptiler	459	%4,25
Arnavut (Müslüman)	57	%0,52
Bulgar	151	%1,40
Ulah	126	%1,16
Toplam:	10.782	

Müslüman nüfus 11 mahalle ve 2 köyde yaşamaktadır. Bunların 1.523’ü şehirde 72’si köylerde olmak üzere toplam sayısı 1.595 kişidir. Mahallelerde yaşayan erkek nüfusa kadınları dahil ettiğimizde 2.932 kişi mahallelerde, 144 kişi de köylerde yaşamaktadır. Bu mahalleler arasında en kalabalık nüfusa sahip olan 196 kişi ile Çarşubaşı Mahallesi, en az nüfusa sahip olan mahalle ise 73 ile Su Kapusu Mahallesi’dir. Aynı

41 BOA, *NFS. d. No. 4935*, s. 162; BOA, *NFS. d. No. 4937*, s.4

42 Antonis Anastasopoulos- Eleni Gara, “The Rural Hinterland of Karaferye: Settlements, Divisions and The Çiftlik Phenomenon (Seventeenth- Eighteenth Centuries), *Ottoman Rural Societies and Economies*, Crete University Press, Rethymno 2015, s. 280-281-282-283-284-285-286.

43 Osmanlı Devleti’nde şehirlerin güvenliğinden sorumlu kimselere “*subaşı*”, sınır boylarında görev yapan askerlere de “*sekban*” denilmektedir.

44 BOA. *NFS. d. No. 4934*; BOA, *NFS. d. No. 4935*; BOA, *NFS. d. No. 4936*; BOA, *NFS. d. No. 4937*.

zamanda kazaya sonradan gelen Arnavutlarla birlikte Müslüman erkek nüfusun sayısı 1.595'e ulaşmıştır. 4934 numaralı nüfus defterine göre Müslüman nüfusun yaşadığı mahalleler ve nüfusları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: 1835 Nüfus Defterine Göre Müslüman Erkek Nüfus⁴⁵

Mahalle Adı	Nüfus
Çarşubaşı Mahallesi	196
Yola Geldi Mahallesi	195
Tuzcu Sinan Mahallesi	183
Kemal Bey Mahallesi	150
Çağlayık Mahallesi	138
Eyne Pınarı Mahallesi	128
Baba Tekkesi Mahallesi	120
Cedid Mahallesi	113
Bayır Mahallesi	85
Çirmen Mahallesi	85
Su Kapusu Mahallesi	73
TOPLAM:	1.466

Tablo 4: 1835 Yılına Göre Köylerde Yaşayan Müslüman Erkek Sayısı⁴⁶

Köy Adı	Nüfus
Libanova Evlâd-ı Fatihân	42
Veştice	30
TOPLAM:	72

Karaferiye kazasındaki Gayrimüslim sayısı Müslümanlardan çok daha fazladır. Bu çerçevede reaya nüfus toplam 17 mahalle, 112 köy, çiftlik ve manastırda yaşamaktadırlar. Mahalleler arasında en kalabalık nüfus 227 ile Kıryotiça Mahallesi'ne aittir. Nüfusun en az olduğu mahalle ise 64 kişi ile Hrisovenedik Mahallesi'dir. Gayrimüslim nüfusun büyük bir bölümü çiftlikler ile köylerde yaşamakta olup yalnız 1.988 kişi kaza merkezinde, 6.463'ü ise çiftlik, köy ve manastırlarda yaşamaktadır. Bu da Gayrimüslim nüfusun %23,76'sının mahallelerde yaşadığı anlamına gelmektedir.

Tablo 5: 4935 Numaralı Nüfus Defterine Göre Gayrimüslim Mahallelerindeki Nüfus

Mahalle Adı	Nüfus
Kiryotiça Mahallesi	227

45 BOA, NFS. d, No. 4934.

46 BOA, NFS. d, No. 4934.

Ayan Mahallesi	170
Aya Patab Mahallesi	160
Bostan Kenisesi	151
Makriyotçe Mahallesi	137
Metropolid Mahallesi	120
Akatamahito Mahallesi	117
Ayandon Mahallesi	109
Aya Nikola Mahallesi	103
Aya Tiryanda Mahallesi	100
Aya Dimitri Mahallesi	99
Aya Takşar Mahallesi	91
Patrikinutça Mahallesi	90
Yahudiyan Mahallesi	84
Aya Sotire Mahallesi	83
Valteştini Mahallesi	83
Hrisovenedik Mahallesi	64
Toplam:	1.988

Nüfus bakımından en kalabalık çiftlikler 227 ile Libanova ve 225 ile Menlik çiftlikleridir. Çiftliklerden 5 tanesi Evlâd-ı Fatihân çiftliğidir. Buradaki toplam Gayrimüslim sayısı 555'dir. Bu çiftlikler Libanova, Nişi, Katafi, Reşani ve Kapsahor çiftlikleridir ve Libanova, Nişi ve Kapsahor çiftliklerinde Kıptiler de yaşamaktadır.⁴⁷ Bu unsurların Hristiyan oldukları hâlde Evlâd-ı Fatihân teşkilatına dahil olmaları dikkat çekicidir. Ancak, bu örnek yeni bir durum değildir. Nitekim daha 1702 yılında Evlâd-ı Fatihân teşkilatı yeniden düzenlenmiş bu sürede bölgedeki görevlilerin yaptığı zorbalıklarla teşkilata katılanları kaçırmaya başlamış ve yerlerine de Gayrimüslim nüfusu iskân etmişlerdir. Bu durumun şikayetlere sebep olması nedeniyle Selânik bölgesinde yeni bir tahrir yaptırılmıştır.⁴⁸

Tablo 6: 1835 Nüfus Defterine Göre Evlâd-ı Fatihân Çiftlikleri

Evlâd-ı Fatihân	Müslim	Gayrimüslim	Müslim Kıpti	Gayrimüslim Kıpti
Libanova	42	176	9	----
Nişi	----	160	9	2
Katafi	----	54	----	----
Reşani	----	63	----	----
Kapsahor (?)	----	102	----	2
Toplam:	42	555	18	4

48 Mustafa Mesut Özekmekçi, "19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar'da (Kılıkış) Evlâd-ı Fâtihân Nüfusu", s.120.

Tablo 7: 1835 Nüfus Sayımına Göre En Kalabalık Çiftlikler⁴⁹

1835 Yılında En Kalabalık Çiftlikler	
Menlik Çiftliği	225
Libanova Çiftliği	176
Nişi Çiftliği	160
Makrugoz Çiftliği	140
Servihor Çiftliği	122
Podrom Çiftliği Cafer Bey Hassı	124

Nüfus sayımı yapılırken sadece köy, çiftlik, mahalle değil aynı zamanda manastırlar ve burada yaşayan kişiler de kaydedilmiştir. Buna göre 1835 yılında Karaferye’de 8 adet manastır bulunmaktadır. Bu manastırlar Podrom, Koronos, Viromiri, İsfence, Ayan, Aya Pandri, Makrah ve Nişi manastırlarıdır. Bu manastırlarda toplam 150 kişi bulunmaktadır. Nüfusu en kalabalık olan manastır 65 nefer ile İsfence Manastırı’dır.⁵⁰ Karaferye’nin 1835 yılını içeren nüfus defterlerine göre Gayrimüslimlerin yaşadığı köylerden en büyüğünün Kilindir köyü olduğu iddia edilebilir. Zira Kilindir’de, Aya Paraskevi, Aya Todori ve Aya Yorgi olmak üzere 3 adet mahalle bulunmaktadır. 833 erkeğin kaydedildiği Kilindir’in nüfusu pek çok çiftlik ve köyün nüfusundan daha fazladır.

Tablo 8: 4935 Numaralı Nüfus Defterine Göre Kilindir Karyesinin Erkek Nüfusu⁵¹

Yer	Nüfus
Aya Yorgi Mahallesi	303
Aya Todori Mahallesi	288
Aya Paraskevi Mahallesi	247

1835 yılına ait nüfus defterlerinde vukuat kayıtlarının yapıldığını ve böylece defterin güncelliğini muhafaza ettiğini daha önce belirtmiştik. Bu kayıt işleminin Hicri 1254/ Miladi 1838 yılına dek sürdüğü anlaşılmaktadır. Defterde yapılan güncellemelerle Karaferye’nin Müslüman nüfusunda 476 kişilik bir artış tespit edilmiştir. Dolayısıyla şehrin Müslüman nüfusu 2.014 kişiye ulaşmıştır. Mahalle, çiftlik, köy ve manastırlarda yaşayan Gayrimüslim nüfus ise 1.718 kişi artarak 12.612’ye yükselmiş, Kıptilerin ise nüfusları 26 kişi artarak 485’e yükselmiştir. Arnavut, Bulgar ve Ulahlarla ilgili hiçbir vukuat kaydı düşülmemiştir. 1838 yılına gelindiğinde kadınlar dahil kazanın nüfusu 30.222’ye yükselmiştir.

5. Nüfusun Doğum ve Ölüm Oranları

Nüfus defterlerinden doğum- ölüm oranlarını hesaplayarak nüfusun ortalama yaşam sürelerine ilişkin sonuç çıkarmak mümkündür.

49 BOA, NFS. d. No. 4935.

50 BOA, NFS. d. No. 4935, s. 57-91-95-102-112-127-139-189.

51 BOA, NFS. d. No. 4935, s.140-141-142-143-146-147-148-149-151-152-153-154.

Defterleri incelediğimizde Müslüman mahallelerinde 1834-1838 yılları arasında toplam 175 kişinin vefat ettiğini görmekteyiz. Bu vefatların 53'ü 0-5 yaş arasındadır ve tüm vefat eden yaş grupları arasında en yüksek sayıdır. En çok ölümün yaşandığı mahalle 23 kişi ile Yola Geldi Mahallesi olurken hiç ölümün olmadığı veya kaydının tutulmadığı yer Veştice ile Libanova karyeleridir.⁵² Gayrimüslim mahallelerini incelediğimizde ise aynı dönemde 235 kişinin öldüğü görülmektedir. Karaferye'deki Müslim- Gayrimüslim nüfus oranını düşündüğümüzde Müslüman nüfustaki vefat sayısının yüksekliği dikkat çekicidir. En yüksek ölümün olduğu yaş grubu yine 0-5 yaş aralığındadır ve 69 çocuk ölmüştür. En çok ölümün yaşandığı mahalle 30 kişi ile Kiryotiça Mahallesi, en az ölümün olduğu mahalle ise 5 kişinin öldüğü Aya Sotire'dir. Çocuk ölümlerinin ardından en yüksek ölüm vakası mahallelerde yaşayan Gayrimüslimlerde 30-40 yaş arasındayken Müslüman nüfusta bu 41-50 yaş arasında yaşanmıştır.⁵³

Kazada yaşayan kişilerin yaşlarını incelediğimizde Müslüman nüfus arasında 60 yaşını geçen kişi sayısının oldukça az olduğunu görmekteyiz. Buna karşın Gayrimüslim nüfus içerisinde 100 yaşını geçenler mevcuttur. Karaferye'de yaşayan en yaşlı kişi 126 yaşında vefat eden Vulceste Çiftliği'nde ikamet eden Kosti vefat eden Yani'dir.⁵⁴ 80 yaş üstü nüfusun çoğunlukla kırsal kesimde yaşadığı görülmektedir. Örneğin 105 yaşında vefat eden Papa Kiryazi vefat eden Tanaş İsfençe Manastırı'nda, 90 yaşında vefat eden Kostantın vefat eden Paris Menlik Çiftliği'nde, 70 yaşındaki çoban Akrido vefat eden Lolo ise Palatniça Çiftliği'nde yaşamaktadır.⁵⁵

Bu verilere göre dönemin sağlık imkanlarının kısıtlı oluşuna paralel olarak Karaferye'de bilhassa çocuk ölümlerinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 30-40 yaş aralığındaki erkek nüfusun ölüm oranının yüksek oluşu da dikkat çekicidir.

Tablo 9: 1835 Nüfus Defterlerine Göre Vefat Eden Erkek Nüfusun Yaş Aralıkları⁵⁶

Yaş Aralığı	Müslüman	Gayrimüslim	Gayrimüslim Çiftlik, köy, manastır
0-5 Yaş	53	69	144
6-10 Yaş	11	12	50
11-20 Yaş	13	16	50
21-30 Yaş	13	21	76
31-40 Yaş	16	48	74
41-50 Yaş	30	17	48
51-60 Yaş	13	23	61
61-70 Yaş	14	16	52
71-80 Yaş	7	10	21
81-90 Yaş	----	1	6
91 ve Üstü	----	----	4

52 BOA, NFS. d, No. 4934, s. 19-20-21-22- 27-28-29.

23 BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935.

54 BOA, NFS. d, No. 4935, s. 131.

55 BOA, NFS. d, No. 4935, s. 112-125-137.

56 BOA, NFS. d, No. 4934; BOA, NFS. d, No. 4935; BOA, NFS. d, No. 4937.

Kazada doğan bebekler nüfus defterlerinde sayfa sonuna “tevellüd” notu ve siyakat yazısıyla doğdukları tarih belirtilerek kaydedilmiştir.⁵⁷ Buna göre kazada Müslümanların yaşadığı mahallelerde 1834-1838 yılları arasında toplam 160 bebek doğmuştur. En çok doğumun olduğu mahalle Tuzcu Sinan Bey Mahallesi olmuştur. Libanov karyesinde ise hiç doğum kaydedilmemiştir.⁵⁸ Tuzcu Sinan Bey Mahallesi’nde 25 Eylül 1834- 27 Mayıs 1838 tarihleri arasında 24 tane bebek doğumu gerçekleşmiştir.⁵⁹

Gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerde ise 210 bebek dünyaya gelmiştir. Bu bebeklerden 6’sı Yahudi’dir ve 1836/1837 yıllarında doğmuşlardır.⁶⁰ En çok doğumun olduğu mahalle 33 bebek ile Kiryotiça Mahallesi olurken, Aya Dimitri Mahallesinde ise 1834/1835 yıllarında yalnızca 4 bebek doğmuştur. Müslim nüfusta toplam 13 bebek, kaza merkezinde yaşayan Gayrimüslim nüfusta ise 14 bebek, çiftliklerde ise 21 bebek vefat etmiştir. Buna göre Müslim nüfusta bebek ölüm oranı %8,12 iken kaza merkezindeki Gayrimüslim nüfusta bu oran %6,66’dır. Çiftliklerde ise bu oran %5,25’tir.

Tablo 10: 1834-1838 Yılları Arasında Doğan Müslim Bebekler⁶¹

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Tuzcu Sinan Bey Mahallesi	24
Yola Geldi Mahallesi	23
Kemal Bey Mahallesi	22
Çağlayık Mahallesi	22
Bayır Mahallesi	15
Çarşubaşı Mahallesi	13
Cedid Mahallesi	11
Çirmen Mahallesi	9
Baba Tekkesi Mahallesi	7
Eyne Pınarı Mahallesi	7
Su Kapsu Mahallesi	6
Veştice Köyü	1
Libanov Köyü	----
Toplam:	160

Tablo 11: 1834-1838 Yılları Arasında Mahallelerde Doğan Gayrimüslim Bebekler⁶²

Mahalle Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kiryotiça Mahallesi	33
Bostan Kenisesi Mahallesi	22

57 Osmanlı Devleti’nde XV. yüzyıldan itibaren maliye, evkâf, tapu kayıtları gibi resmî işlerde kullanılan bir çeşit yazı türüdür. Detaylı bilgi için bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018, s. 64-65.

58 BOA, NFS. d. No. 4934, s.4-29.

59 BOA, NFS. d. No. 4935, s.4-5.

60 BOA, NFS. d. No. 4935, s. 2-7-33-34.

61 BOA, NFS. d. No. 4934.

62 BOA, NFS. d. No. 4935.

Patrikinutça Mahallesi	19
Ayandon Mahallesi	16
Makriyotçe Mahallesi	15
Ayan Mahallesi	14
Hrisovenedik Mahallesi	13
Aya Nikola Mahallesi	12
Aya Patab Mahallesi	11
Aya Tafşar Mahallesi	11
Aya Sotire Mahallesi	10
Aya Tiryanda Mahallesi	9
Akatamahito Mahallesi	9
Yahudiyen Mahallesi	6
Metropolid Mahallesi	5
Aya Dimitri Mahallesi	4
Valtişni Mahallesi	1
Toplam:	210

Tablo 12: Köylerde ve Çiftliklerde Doğan Gayrimüslim Bebekler⁶³

Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı	Çiftlik Adı	Doğan Bebek Sayısı
Kilindir Köyü Aya Yorgi Mahallesi	33	Eynesil Çiftliği	3
Kilindir Köyü Aya Todori Mahallesi	32	Gırçal Çiftliği	7
Kilindir Köyü Aya Paraskevi Mahallesi	22	Podrom Çiftliği Cafer Bey Hassı	9
Nişi Çiftliği	26	Podrom Çiftliği Mustafa Efendi Hassı	5
Menlik Çiftliği	14	Mavrengel Çiftliği	2
İne Kasrı Çiftliği	11	Draçko Köyü	4
Maruşta Çiftliği	14	Dranişte Köyü	4

63 BOA, NFS. d, No. 4935.

Makrigoz Çiftliği	15	Vulçışta Çiftliği	6
Ayan- Sagir Çiftliği	3	Yeraki Çiftliği	2
Ayan-ı Kebir Çiftliği	3	Parbeş Çiftliği	2
Tohova Çiftliği	3	Kutleş Çiftliği	3
Viromiri Çiftliği	1	Palatiniça Çiftliği	1
Libanova Çiftliği	8	Sadine Çiftliği	2
Kokova Çiftliği	5	Peskobi Çiftliği	11
İspurlita Çiftliği	3	Reşani Çiftliği	5
Vasova Çiftliği	1	Kapsahor Çiftliği	11
Kumköy Çiftliği	2	Katafi Çiftliği	6
Pojarit Çiftliği	2	Boştani Köyü	9
Rapsomanik Çiftliği	3	Meç Köyü Çiftliği	3
Şehazmeni (?) Çiftliği	10	Budahiye Çiftliği	1
Kulura Çiftliği	2	Aya Marin Köyü Çiftliği	2
Tırhovišta Çiftliği	2	Servihor Çiftliği	9
İstavroz Çiftliği	1	Veçtice Çiftliği	10
Kuvaşla ve İskiliç Çiftliği	3	Kopanova-ı Zîr Çiftliği Halil Oğlu İbrahim Hassı	2
Lotroz Çiftliği	7	Kopanova-ı Bâlâ Çiftliği	8
Minospita Çiftliği	3	Yeniköy Çiftliği	1
Yovarniça Çiftliği	10	Çornova Çiftliği	8
Arkudihor Çiftliği	1	Turukhor Çiftliği	6
Durman Çiftliği	2	Çerko Çiftliği	1
Dolani Çiftliği	4	Toplâni Çiftliği	2
Reftane (?) Çiftliği	1	Ayân-ı Kebir Çiftliği	2
Loziça-ı Bâlâ Çiftliği	3	Loziça-ı Zîr Çiftliği	3
Gomaniç Çiftliği	2	Uskuterna Köyü	1
Toplam:	400		

6. Kazada Yaşayan Kişilerin Meslekleri, Kullandıkları Unvan ve Lakaplar

Karaferye’de yaşayan kişilerin mesleklerini incelediğimizde herkesin mesleğinin kaydedilmediği görülmektedir. Müslim ve Gayrimüslim nüfusu kıyasladığımızda Müslim nüfusun daha çok tarım ve zanaat kollarında çalıştığını, Gayrimüslimlerin ise ticaretle daha aktif olduğunu görmekteyiz. Müslüman nüfus içerisinde çiftçi, hamamcı, tuzcu, yemenici, dellâl gibi meslekler bulunurken Gayrimüslim nüfus içerisinde bezirgân, kürkçü, şayakçı, duhanî, kantarcı, bacdâr, kepeci, muytab, çubukçu, çilingir, saatçi, süpürgeci, kuyumcu, aşçı, meyhaneci, çerçi, enfiyeci, yoğurtçu gibi daha çok ticaretle geçimini sağlayan, Müslümanlara göre daha farklı meslek kollarına sahip esnaflara rastlanmıştır.

Karaferye keten havlu üretimi, gömlekler ve hamam takımlarıyla ünlü bir kazaydı.⁶⁴ Nitekim Leake de, Karaferye’de nüfusun imalatçı kesiminin, dağın eteğinde yetiştirilen kenevir ve keteni eğirip, gömlek ve havlular, özellikle hamamlarda kullanılan ve bütün Türk kasabalarında büyük bir tüketimi olan makrama adı verilen büyük havlular yaptıklarını belirtmiştir. Keza, kasabanın etrafındaki su değirmenlerinin çoğunun, çevre köylerde veya Selânik Yahudileri tarafından imal edilen kalın yünlü kumaşları ve halıları sıkma işlemi için kullanıldığını ifade etmiştir.⁶⁵ Bu vesileyle Osmanlı sultanlarının kullandığı havlu, peştamal ve hamam takımlarının da Karaferye’de üretildiğini hatırlamamız gerekir. Nitekim 17 Ağustos 1773 tarihli bir belgede Selânik ve Karaferye’den padişah için abdest makrameleri, peştamal, ayak makrameleri temin edilerek Karagümrük’e gönderildiğinden bahsedilmektedir.⁶⁶

Bilindiği üzere cumhuriyetin ilanına kadar kişilerin bir soyadı yoktur. Bu bakımdan Osmanlı toplumunda aynı isimli kişileri ayırt etmek için çeşitli lakaplar kullanılmıştır. Bu lakaplar genellikle kişilerin engelleri, ruhsal bozuklukları, meslekleri, geldikleri yöreler veya fizikî özelliklerini çağrıştıracak sıfatlardır. Unvan ise kişinin toplumdaki konumunu göstermektedir.⁶⁷

Karaferye’de Müslümanlar arasında en çok kullanılan lakaplar efendi, bey, ağa, şeyh, hacı, molladır. Bunun dışında beşe, solak, Türk, Kürd, Boşnak, Arnavud, Nasliçli, Giridli, Moralı, Toska, karagöz, kör, topal, solak, küçük, pala, uzun, genç gibi kişileri niteleyen pek çok lakap kullanılmıştır. Gayrimüslim nüfus içerisinde lakaplara Müslümanlarınki kadar rastlanmamaktadır. Genel olarak papa, nadir olarak hacı ve kara lakapları kullanılmıştır. Örneğin 12 yaşındaki Dimitri’nin lakabı papadır.⁶⁸

7. 1835 Yılı Sonrası Karaferye Kazası

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Nüfus Defterleri (BOA) içerisinde 1835 yılından sonra 1839, 1841, 1844, 1845 ve 1861 yıllarına ait nüfus defterleri bulunmaktadır. Bu defterler de tıpkı öncekiler gibi Müslim- Gayrimüslim olarak ayrı defterler olarak tutulmuştur. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilâyetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM) bölümünde de “*Karaferye kazasına tanzim olunan nüfus defteridir*” başlıklı bir defter bulunmakta ve 1880 yılına tarihlenmektedir. Dolayısıyla 1880 yılına kadar Karaferye’nin nüfusunu bu defterler aracılığı ile takip edebilmekteyiz. 1880 yılına gelindiğinde kazanın nüfusunun 2.478’i Müslim, 11.638’inin Gayrimüslim olmak üzere toplam 14.116’a ulaştığı görülmektedir.⁶⁹

64 Antonios Anastasopoulos, *Imperial Institutions and Local Communities: Ottoman Karaferye, 1758-1774*, Cambridge, March 1999, s. 3.

65 William Martin Leake, *Travels in Northern Greece*, Cilt. 3, London 1835, s. 291.

67 BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), Dosya No: 537, *Gömlek No: 21*, H 29-08-1187 (M. 15-11-1773).

68 Nebi Bozkurt, “Lakap”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 27, Ankara 2003, s. 65; Nesrin Güllüdağ- Halit Baş, “1452 Numaralı İzmit Şeriye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme”, *Anasay. Sayı. 7*, 2019, s. 78-88.

69 BOA, *NFS. d. No. 4935*, s. 9.

Balkan Savaşları'na kadar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalan şehir 16 Ekim 1912 tarihinde Yunan ordusunun işgaline uğramıştır.⁷⁰ Balkan Savaşları'nın ardından 1 Kasım 1913 tarihinde imzalanan Atina Antlaşmasına göre; Yunanistan'ı terk edecek olan Müslümanların üç yıl içinde Osmanlı vatandaşlığını kabul ettiğini beyan etmesi gerekmektedir. Ancak bu üç yıl süre zarfı 1920 yılına kadar ertelenmiştir.⁷¹ Atina Antlaşması'nın ardından Müslümanların bir kısmı şehirden göç etmiş, kalanı ise 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması ile göç etmiştir. Göç eden muhacirler 17 Temmuz 1923 tarihli İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi ile Amasya, Tokat ve Sivas'a gönderilmişlerdir.⁷²

Sonuç

Modern anlamda nüfus sayımlarından önce Osmanlı Devleti'nde bölgesel olarak nüfus çalışmaları yapılmıştır. 1830 yılından itibaren ise genel anlamda nüfus sayımları yapılmaya başlanmış ve ardından belirli aralıklarla nüfus yoklamalarına devam edilmiştir. Nüfus defterleri aracılığı ile sadece çalışılan bölgenin nüfusu hakkında sayısal verilere ulaşılmakla kalmayıp aynı zamanda bölgenin demografik yapısı, yerleşim birimlerinin gelişimi, geçim kaynakları, iş kolları, ortalama yaşam gibi pek çok konu hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür. Örneğin Karaferye nüfus defterlerini incelediğimizde 1831 yılında Kilindir Köyü Aya Todori Mahallesi'nden ibaretken 1835 yılına gelindiğinde Aya Paraskevi, Aya Todori ve Aya Yorgi olmak üzere 3 mahalle bölünmüştür. Aynı zamanda 1831 yılında bulunan mahallelerden bazılarının bu dönemde olmadığı görülmektedir.

1831 ve daha sonraki sayımlarda nüfusun etnik-dinsel bileşime göre Müslim-Gayrimüslim, Kıpti, Arnavut, Bulgar, Ulah olarak ayrı ayrı kaydedildiği görülmektedir. 1831 nüfus sayımına göre kazanın nüfusu 12.732 iken 1835 yılında bu rakam 10.984'e düşmüştür. Ancak 1831 sayımında bulunan ve kazaya çalışmak için gelen yabancı reayaya 1835 defterlerinde rastlanmamıştır. Karaferye'de nüfusun büyük çoğunluğunu Gayrimüslim reaya oluşturmaktadır. 1835 yılında Müslim nüfusun oranı %14,26 iken Gayrimüslim nüfusun oranı %77,60'dır. Gayrimüslim nüfusun büyük bir bölümü kırsal kesimde yaşamaktadır.

Bazen çalışılan bölgenin nüfus defterlerinde birtakım farklılıklar olabilmektedir. İncelenen nüfus defterlerini sistematik olarak karşılaştırdığımızda özellikle kişilerin yaşları beyana dayalı kaydedilmesinden dolayı nadir de olsa kişilerin yaşlarında yanlışlıklar görülmektedir.

Karaferye, önemli ticaret yollarına yakınlığından dolayı çeşitli meslek dallarını barındıran ve göç alan bir kaza olmuştur. Bunu incelediğimiz 1835 yılına ait defterlerde de görmekteyiz. Defterleri incelediğimizde havlucu, kürkçü, şayakçı gibi bazı mesleklerin sadece Gayrimüslimler tarafından yapıldığı görülmüştür. Bu dönemde kazaya yakın bölgelerden ticaret yapmak için pek çok esnaf gelmiştir. Karaferye verimli topraklar üzerinde bulunmasından dolayı tarım faaliyetleri gelişmiş, böylelikle kendine yeten bir kaza olmuştur.

Nüfusun ortalama yaşamına bakıldığında Gayrimüslim reayanın özellikle de kırsal kesimde yaşayanların daha uzun ömürlü olduğu görülmüştür. Özellikle çiftliklerde yaşayan Gayrimüslim reayanın içerisinde 90 yaşını geçmiş hatta 105, 126 yaşında

70 Neval Konuk, *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi I, Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları*, Birinci Baskı, Ankara 2010, s. 50.

71 Esra Özsüer, "Balkan Savaşları'ndan Lozan'a Yunanistan'daki Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 11, Sayı XXXIV, Haziran, 2018, s. 476.

72 Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 41-42.

olan insanlara rastlanmıştır. Kazada doğan ve ölen bebekleri incelediğimizde ise toplam 160 Müslim bebek, 210 Gayrimüslim bebek doğduğu görülmüştür. Müslim bebeklerden 13'ü, Gayrimüslimlerden ise kaza merkezinde doğan bebeklerden 14'ü, çiftliklerdekilere de 21'i yaşamının ilk 3 yılında vefat etmiştir. Bu bağlamda bebek ölüm oranlarını hesapladığımızda Müslim nüfus arasında bebek ölümlerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Müslim nüfusta bebek ölüm oranı %8,12 iken kaza merkezindeki Gayrimüslim nüfusta bu oran %6,66'dır. Çiftliklerde ise bu oran %5,25'tir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Nüfus Defterleri
Defter No 4933
Defter No 4934
Defter No 4935
Defter No 4936
Defter No 4937
Defter No 5079
Defter No 5080
Defter No 5081
Defter No 5105

D. CRD. d, No 40736
TS. MA. e, 537/21
Y.PRK.UM, No 2/22

2. Araştırma İnceleme Eserleri

Ahmed Lûtfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfi Tarihi*, (Yeni Yazıya Aktaran: Yücel Demirel, Tamer Erdoğan), Cilt 2-3, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Anastasopoulos, Antonis, *Imperial Institutions and Local Communities: Ottoman Karaferye. 1758-1774*, Cambridge, March 1992.

Anastasopoulos, Antonis- Gara, Eleni, "The Rural Hinterland of Karaferye: Settlements, Divisions and The Çiftlik Phenomenon (Seventeenth- Eighteenth Centuries)", *Ottoman Rural Societies and Economies*, Crete University Press, Rethymno, 2015, s. 261-291.

Aydın, Mahir, "Sultan II. Mahmud **Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri**", Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İstanbul 1990, s. 81-106.

Baş, Halit- Güllüdağ, Nesrin, "1452 Numaralı İzmit Şeriye Sicilinde Yer Alan Unvan ve Lakaplar Üzerine Bir İnceleme", *Anasay*, Sayı. 7, 2019, s. 73-105.

Başer, Alper, "Osmanlı Devleti ve Gagauzlar: İlişkilerin İlk Devresine Dair Bazı Gözlemler", *I. Uluslararası Devleti Olmayan Türk Toplulukları Bilgi Şöleni Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemleri*, Türk Ocakları Bursa Şubesi Yayınları, Bursa 2018, s.9-21.

Bingöl, Sedat, "İstanbul'da 1829 Nüfus Sayımı ve Bazı Mahallelerin Müslüman Nüfusu Üzerine Bir İnceleme", *Tarih Araştırma Dergisi*, C. 23, Sayı. 36, 2004, s. 43-60.

Bozkurt, Nebi, “Lakap”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 27, Ankara 2003, s. 65-67.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Çelebi Evliya, *Seyahatname*, (Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman) 8. Kitap, 1. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2011.

Gara, Eleni, *Η Πόλη Και Η Περιοχή Της Βέροιας Στους Οθωμανικούς Χρόνους, Στο Ημαθίας Μελετήματα, Βέροια; Οι Φίλοι του Βυζαντινού Μουσείου Βέροιας* 2007.

Gara, Eleni- Machiel Kiel “Karaferye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 24, İstanbul 2011, s. 391-394.

Göyünç, Nejat, “Hane”, *DİA İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 15, İstanbul 1997, s. 552-553.

Günay, Vehbi, “Karaferye Kazası Kadı Sicilleri”, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Cilt.2, Sayı: 2, Aralık 2016, s.1-31.

İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1995.

Karpat, Kemal, “Gagauzlar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt. 13, İstanbul 1996, s. 288-291.

Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010.

Konuk, Neval, *Yunanistan'da Osmanlı Mimarisi I*, Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Birinci Baskı, Ankara 2010.

Koyuncu, Aşkın, “1877-1878 Osmanlı- Rus Harbi Öncesinde Şarkî Rumeli Nüfusu”, *Avrasya Etüdleri*, Cilt. 44, Sayı. 2, 2013, s.177-208.

Koyuncu, Aşkın, “Tuna Vilâyeti'nde Nüfus ve Demografi (1864-1877)”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4, Spring 2014 , s. 675- 737.

Kütükoğlu, S. Mübahat, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

Kütükoğlu, S. Mübahat, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2018.

Leake, William Martin, *Travels in Northern Greece*, Cilt. 3, London 1835.

Öz, Mehmet, “Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler”, *Osmanlılarda Bilgi ve İstatistik* (Ed. Halil İnalçık- Şevket Pamuk), DİE Yayınları, Ankara, 2020, s.17-32.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “19. Yüzyılın İlk Yarısında Avrathisar’da (Kılıkış) Evlâd-ı Fâtihân Nüfusu”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı. 31, Güz, 2021, s.113-141.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “Ceride Odası 1830-1850”, *Tarih & Gelecek Dergisi*, Cilt. 6, Sayı. 3, Eylül, 2020, s.1012-1024.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “Bazı Osmanlı Nüfus Defterlerinde Mim (م) ve Çeşitli Harfler ile Özel İşaretlerin Kullanımına Dair”, *History Studies*, Cilt:12, Sayı:6, 2020, s.3057-3072.

Özekmekçi, Mustafa Mesut, “1830’ların Nüfus Defterlerinden Hareketle Osmanlı’da Askere Alınacakların Tespiti”, *Belgi Dergisi*, Sayı:22, 2021, s.747-770.

Özsüer, Esra, “Balkan Savaşları’ndan Lozan’a Yunanistan’daki Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl. 11, Sayı. XXXIV, Haziran, 2018, s. 453-491.

Shaw, Stanford, “The Ottoman Census System And Population 1831-1914”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol: 9, 1978, pp.325-338.

Sümer, Faruk, “Gagauzların Aslı”, *Türk Dünyası Dergisi*, Sayı: 252, s. 3-5-9-12.

Sümer, Faruk, “Keykâvus II”, *DİA İslam Ansiklopedisi*, Cilt. 25, Ankara 2022, s. 354- 356.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukkaddime ile Osmanlı Devleti’nin Kuruluşundan İstanbul’un Fethine Kadar*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019.

Zachariadou, Elizabeth, “II. İzzeddin Keykavus’un Veroia’daki Hristiyan Torunları”, (Çev. Şahin Kılıç), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Cilt. 21, Sayı: 21, Ankara, 2007, s. 245-246-257.